

МОЛ-МУЛК ВА ЕР СОЛИҒИНИНГ УНДИРУВЧАНЛИК МЕХАНИЗМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ: МУАММОЛАР, ХОРИЖ ТАЖРИБАСИ ВА РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛЛАРИ

Мамлакатимизда мол-мулк ва ер солиқларининг маъмурчилигини ислоҳ қилиш юзасидан комплекс чора-тадбирлар амалга ошириб келинмоқда.

Шу билан биргаликда солиқ ислохотларини самарали амалга оширишга тўсқинлик қилаётган муаммолар мавзунининг долзарблигини белгилаб беради. Қуйида мол-мулк ва ер солиғи учун тўлов хабаномалари учун сарфланаётган маблағлар бўйича тўхталиб ўтамиз.

1-жадвал

Республика бўйича тўлов хабарномалар учун сарфланаётган маблағлар тўғрисида маълумот

минг.сўм

Худудлар	Жами объектлар сони	Сарф қилинадиган қоғоз	Принтерга қилинадиган сарф	1 та кирувчи СМС ўртача нархи 34 сўм 34*4=136 сўм	Жами харажатлар суммаси
Республика жами	8 169 679	889 818,4	323 570,3	1 164 853	2 378 241,7
Қорақалпоғистон Р.	444 147	48 390,9	17 596,7	63 348	129 335,6
Андижон вилояти	701 603	76 564,5	27 841,6	100 230	204 636,1
Бухоро вилояти	520 749	56 739,4	20 632,5	74 277	151 648,9
Жиззах вилояти	297 046	32 369,4	11 770,7	42 374	86 514,1
Қашқадарё вилояти	776 775	84 925,4	30 882,0	111 175	226 982,4
Навоий вилояти	281 650	30 738,7	11 177,7	40 240	82 156,4
Наманган вилояти	592 711	64 512,5	23 459,1	84 453	172 424,6
Самарқанд вилояти	892 121	97 484,5	35 448,9	127 616	260 549,4
Сурхондарё вилояти	584 535	62 832,7	22 848,2	82 254	167 934,9
Сирдарё вилояти	203 563	22 230,5	8 083,8	29 102	59 416,3
Тошкент вилояти	767 987	83 588,7	30 395,9	109 425	223 409,6
Фарғона вилояти	886 265	96 426,9	35 064,3	126 232	257 723,2
Хоразм вилояти	436 769	47 467,3	17 260,8	62 139	126 867,1
Тошкент шаҳар	783 758	85 547,1	31 108,0	111 989	228 644,1

1-жадвал маълумотидан кўришимиз мумкинки, тўлов хабарномаси учун қоғоз сарфи 889,8 млн.сўм, принтер сарфи учун 323,5 млн сўм жами харажат 1 213,3 млн сўмни ташкил қилмоқда ва албатта ушбу харажатларга ишчи кучи сарфи ва харажати киритилмаган.СМС-хабарнома хизмати орқали бир йилда 4 марта хабар юборилса бир йиллик харажат 1164,8 млн.сўмни жами харажат эса 2378,2 млн.сўмни ташкил қилмоқда.

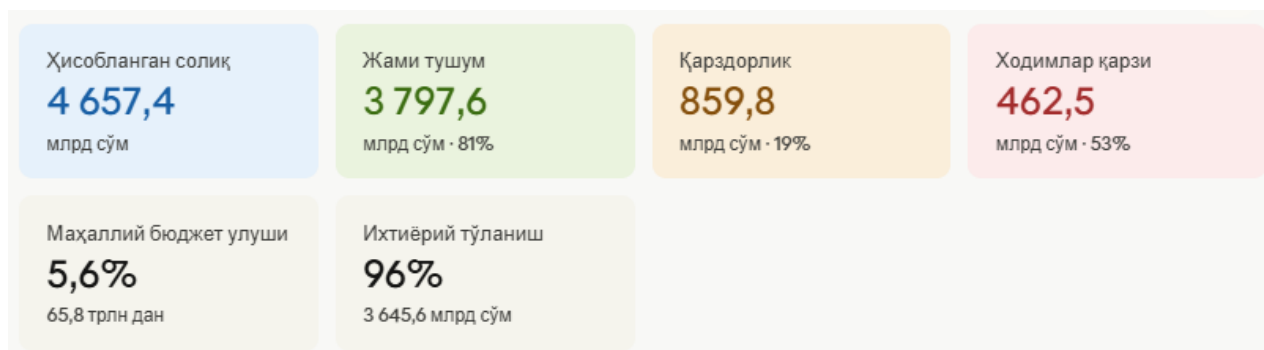
Солиқ органларида жорий йилнинг 9 апрел ҳолатига республика бўйича 9 009 та маҳаллада 3 052 нафар солиқ инспектори бевосита фаолият олиб бормоқда.

2-жадвал

Республика бўйича маҳаллаларга бириктирилган ходимлар ва самарадорлик кўрсаткичи тўғрисида маълумот

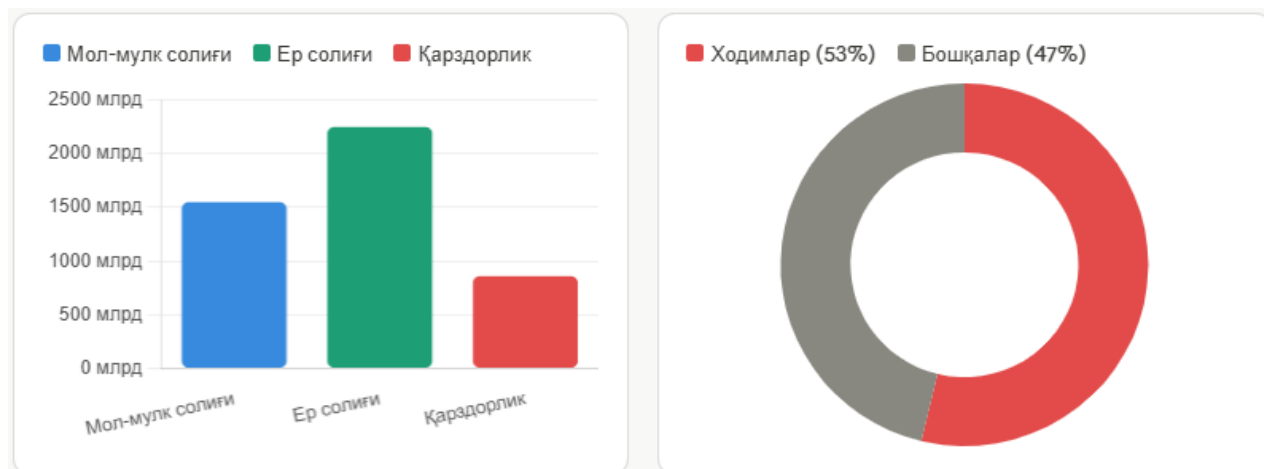
№	Худуд номи	Маҳаллалар	Ходимлар	КРІ самарадорлик кўрсаткичи	Рейтинг балл	Баҳо
				90–97 балл	55–80 балл	55 баллдан паст
Жами	9009	3052	70	1973	235	х
1	Қорақалпоғистон Р.	452	148	5	83	10
2	Андижон	879	243	1	188	20
3	Бухоро	516	196	11	123	10
4	Жиззах	304	124	3	84	13
5	Қашқадарё	776	234	3	142	24
6	Навоий	310	116	—	77	17
7	Наманган	754	211	6	129	6
8	Самарқанд	1081	315	11	185	28
9	Сурхондарё	723	191	—	141	24
10	Сирдарё	221	88	5	56	4
11	Тошкент	883	321	3	218	27
12	Фарғона	1016	323	13	162	11
13	Хоразм	509	176	8	108	6
14	Тошкент ш	585	366	1	277	35

Маҳаллага бириктирилган солиқ инспекторларининг асосий вазифалари асосан маҳалладаги мол-мулк ва ер солиқларини ундириш билан боғлиқ бўлмоқда. Ходимга самарадорлик кўрсаткичи бўйича 28 та кўрсаткичдан энг кўп балл ҳам жисмоний шахсларнинг мол-мулк ва ер солиқлари бўйича белгиланган яъни 16 фоизни ташкил этади.

1-расм. 2025 йилда жисмоний шахсларнинг турар жой объектлари учун мол-мулк ва ер солиқлари ундирилиш даражаси.

2025 йилда мол-мулк ва ер солиқлари бўйича 4 657,4 млрд сўм ҳисобланган бўлса-да, жами тушум 3 797,6 млрд сўмни (81%) ташкил этди. Қолган 859,8 млрд сўм қарздорлик бўлиб, унинг ярмидан кўпи — 462,5 млрд сўм (53%) — корхона ва ташкилотларда ишловчи ходимларга тааллуқли. Жами тушум маҳаллий бюджетнинг 5,6% ини қоплайди.

2-расм. Ҳисобланган, тўланган ва қарздорлик бўйича маълумот.

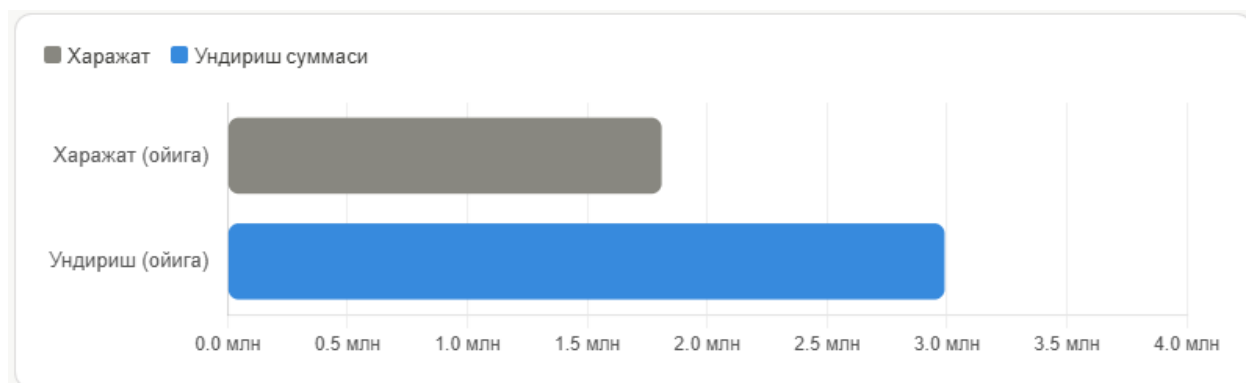
Ер солиғи тушуми (2 248,7 млрд сўм) мол-мулк солиғига (1 548,9 млрд сўм) нисбатан 45% юқори. Қарздорлик (859,8 млрд сўм) жами ҳисобланган солиқнинг 18,4% ини ташкил этади — бу солиқ базасини тўлиқ ундиришдаги тизимий камчиликни кўрсатади.

Умумий қарздорликнинг 53% и корхона ходимларига тўғри келади. Бу иш берувчилар орқали ушлаб қолиш механизмини жорий этиш орқали 462,5 млрд сўмни қисқартириш имкони борлигини кўрсатади. Агар ушбу механизм самарали ишласа, қарздорлик умумий тушумга нисбатан 12% дан 6% га тушади.

Инспекторлар сони 3 052 нафар (9 009 маҳалла)	Йиллик жами харажат 415,1 млрд 8 млн × 12 × 4 324	Солиқ ундириш улуши 66,4 млрд 415,1 × 16%	1 ходим учун харажат 21,7 млн йилига	1 ходим ундириши 35,9 млн +14,2 млн фойда
---	---	---	--	--

3-расм. 1 нафар инспектор учун молиявий занжир

Занжир инспектор харажатида ундириш натижасигача бўлган йўлни кўрсатади. KPI тизимида мол-мулк ва ер солиғига ажратилган 16% улуш асосида ҳисобланганда, бир ходимга йилига 21,7 млн сўм сарфланиб, 35,9 млн сўм ундирилмоқда. Соф иқтисодий самара — ходим бошига +14,2 млн сўм.

4-расм. Харажат ва ундириш таққосламаси — 1 ходим (млн сўм/ой)

Бир нафар инспекторнинг ойлик мол-мулк ва ер солиғи ундириш харажати 1,81 млн сўмни ташкил этсада, ундириш суммаси 2,99 млн сўмга тенг. Яъни харажатдан 1,18 млн сўм кўп маблағ жалб қилинмоқда.

Ушбу кўрсаткич инспекторларнинг айнан ушбу соҳадаги самарали эканлигини тасдиқлайди.

Асосий муаммо ундириш самарадорлиги эмас, балки ходимлар даромадидан ушлаб қолиш механизмини кучайтириш масаласидир. Қарздорликнинг ходимлар улуши бўйича иш берувчилар орқали ундириш тизимини такомиллаштириш орқали қарздорликни камайитириш имконияти мавжуд.

Хулоса ва таклифлар:

1. Мол-мулк ва ер солиқларини ундиришда қўлланилаётган солиқ инспекторларининг самарадорлик кўрсаткичи (KPI) тизимини ислоҳ қилиш ва қарздорликни ундириш тизимини такомиллаштириш ҳамда жавобгарлик чорасини кучайтириш;

2. Ипотека орқали эскроу тизимини жорий қилиш: яъни банк ҳар ой ходимдан солиқ суммасини 1/12 қилиб ушлаб бориши давлатга тўлаш тизимини жорий қилиш;

3. Корхоналарни мол-мулк ва ер солиғини тўлаш жиҳатдан солиқ агентига айлантириш — мол-мулк солиғини ойлик иш ҳақидан ходимнинг ёзма аризаси бўлмаган ҳолда ҳам ушлаб қолиш тизимини яратиш. Иш берувчи томонидан солиқлар ушлаб қолинмаган ҳолда, солиқ органи тўғридан-тўғри корхонага даъво қилиш ваколатига эга бўлиши.

4. Кўчмас мулк объектларини ҳар йили бозор баҳосидан келиб чиқиб, онлайн баҳолаш тизимини жорий қилиш шу орқали солиқ базасини шакллантириш;

Хорижий давлатларнинг мол-мулк ва ер солиғини ундириш имкониятлари

Давлат	ЯИМ улуши (%)	Хабарнома усули	Асосий ютуқ	Ўзбекистон учун тавсия
АҚШ	~2,7%	Mortgage escrow + online	Банклар орқали автоматик ундириш тизими	Ипотека эскроу тизимини жорий этиш
Буюк Британия	~3,7%	E-billing + direct debit	10 ойлик бўлиб тўлаш, маъмурий харажатни 40% камайтирди	Ойлик ушлаб қолиш ва e-billing
Франция	~3,7%	impots.gouv.fr онлайн	Prélèvement mensuel — ойлик автоматик ундириш	Иш ҳақидан автоматик ушлаб қолиш
Германия	~0,9%	ELSTER портали + почта	2025 ислоҳотида тўлиқ бозор баҳосига ўтилди	Кадастр қийматини бозор нархига яқинлаштириш
Япония	~2,6%	Почта + банк тўлови	Мулк ва ер солиғи биргалашган тизим	Комплекс солиқлаш тизими
Канада	~3,0%	Online + mortgage escrow	Провинция ва муниципалитет мустақил тизими	Маҳаллий ҳокимиятга кўпроқ ваколат
Австралия	~2,6%	Online portal + direct debit	Штат + маҳаллий икки даражали тизим самарали	Кўп даражали ундириш координацияси
Жан. Корея	~1,2%	Hometax онлайн тизим	Hometax — тўлиқ рақамли солиқ тизими	Рақамли солиқ бошқарув платформаси
Нидерландлар	~1,3%	DigiD тўлиқ рақамли	WOZ ҳар йил янгиланади, харажат 1% дан паст	Автоматик баҳолаш ва хабарнома
Эстония	~0,3%	e-MTA — 100% рақамли	Ҳеч қандай қоғоз, маъмурий харажат <0,5%	Тўлиқ рақамли маъмурчилик модели

Илова-2
2-жадвал

Республика бўйича маҳаллаларга бириктирилган ходимлар
ва самарадорлик кўрсаткичи тўғрисида маълумот

№	Худуд номи	Маҳаллалар	Ходимлар	KPI самарадорлик кўрсаткичи			Рейтинг балл	Баҳо
				90–97 балл	55–80 балл	55 баллдан паст		
Жами		9009	3052	70	1973	235	х	х
1	Қорақалпоғистон Р.	452	148	5	83	10	79.9	Яхши
2	Андижон вилояти	879	243	1	188	20	73.4	Паст
3	Бухоро вилояти	516	196	11	123	10	79.3	Яхши
4	Жиззах вилояти	304	124	3	84	13	81.7	Яхши
5	Қашқадарё вилояти	776	234	3	142	24	80.2	Яхши
6	Навоий вилояти	310	116	—	77	17	78.7	Қониқарли
7	Наманган вилояти	754	211	6	129	6	80.4	Яхши
8	Самарқанд вилояти	1081	315	11	185	28	78.1	Қониқарли
9	Сурхондарё вилояти	723	191	—	141	24	74.0	Паст
10	Сирдарё вилояти	221	88	5	56	4	82.7	Аъло
11	Тошкент вилояти	883	321	3	218	27	82.7	Аъло
12	Фарғона вилояти	1016	323	13	162	11	82.2	Аъло
13	Хоразм вилояти	509	176	8	108	6	79.5	Яхши
14	Тошкент шаҳар	585	366	1	277	35	67.2	Паст

Давлатлар бўйича пеня ставкалари ва ундириш
механизмлари (манбалар билан)

№	Давлат	Пеня ставкаси	Максимал жарима	Ундириш механизми	Асосий манба
1	АҚШ	0,5%/ой (+ 7–8%/й фоиз)	25% + чексиз фоиз	Мулкни ундириш, иш ҳақидан ушлаб қолиш	IRS.gov; Texas Comptroller
2	Буюк Британия	8,0%/йил (Bank Rate+4%)	Йиллик тўлов + £105–235 харажат	Суд, enforcement agent, мулкни мусодара	Citizens Advice; HMRC 2025
3	Франция	10% дархол + 0,2%/ой	Нисбатан чексиз	DGFIP судсиз ундириш ваколатига эга	Greenback Tax Services 2025
4	Германия	1%/ой (12%/йил)	€25,000 жарима мумкин	Finanzamt мажбурий ундириш	germantaxes.de; Forvis Mazars
5	Япония	2,4% (<1 ой) / 8,7% (>1 ой)	Чегарасиз, кундалик ҳисоб	10 кундан кейин мулк/банк мусодара	findhokkaidoagents.com; NTA Japan
6	Канада	5% + 1%/ой (max 12 ой)	10% + 2%/ой (такрорий)	Municipal: мулк ундириш	canada.ca; TurboTax Canada
7	Австралия	11,78%/йил (Квинсленд 2025–26)	75% пеня солиғи (NSW)	Мулкни ундириш, банкни мусодара	Queensland Revenue Office 2025–26
8	Жан. Корея	3% + 0,75%/ой (9%/йил)	Мажбурий ундириш	60 кундан кейин: банк, иш ҳақи, мулк	Korea Tax Guide 2025; Seoul Metro Gov.
9	Нидерландлар	4%/йил (invorderingsrente)	Belastingrente: 10%/й (корп)	Банк ҳисобини мусодара	Belastingdienst.nl; Lexology 2024
10	Эстония	0,06%/кун = 21,9%/йил	Чегарасиз, кундалик ҳисоб	10 кун + барча банклар мусодараси	EMTA.ee — Payment of Interests